

Педагогічні умови формування професійно-мовленнєвої культури майбутніх фахівців із фізичного виховання та спорту в умовах навчання у ВНЗ

Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка (м. Дрогобич)

Постановка наукової проблеми та її значення. Розв'язання проблеми формування професійно-мовленнєвої культури майбутніх фахівців із фізичного виховання та спорту в умовах навчання у вищому навчальному закладі вимагає виявлення педагогічних умов, що забезпечують ефективність цього процесу.

У педагогіці умови, не будучи самі по собі причиною подій, у той же час посилюють або послаблюють дію причини. Із таких позицій умови визначаються як фактори, обставини, від яких залежить ефективність функціонування педагогічної системи.

Поняття "педагогічні умови" визначається як сукупність об'єктивних можливостей змісту навчання, методів, організаційних форм і матеріальних можливостей його здійснення, яка забезпечує, успішність досягнення поставленого завдання. У теорії й методиці умови розглядаються як середовище, у якому відбуваються ті чи інші педагогічні процеси.

Аналіз останніх досліджень і публікацій із цієї проблеми. У цьому дослідженні ми розглядаємо умови як сукупність обставин, що сприяють ефективному формуванню професійно-мовленнєвої культури майбутніх фахівців фізкультурно-спортивного профілю.

На думку науковців В. Є. Білокур [1], Л. Я. Бірюк [2], В. А. Кан-Калик [6], Г. М. Мешко [7], В. В. Полторацької [9], Н. М. Самсутіної [10] під умовами можна розуміти такі складові частини навчально-виховного процесу:

- розробка та впровадження моделі досліджуваного процесу, яка проектує її поетапну побудову в логіці "базова культура особистості – загальна мовленнєва культура – професійно-мовленнєва культура";
- упровадження в навчальний процес спецкурсу "Професійно-мовленнєва культура", що виступає системоутворювальним компонентом процесу формування мовленнєвої культури студентів, які забезпечують його професійну спрямованість;
- реалізація комунікативно-діяльнісного підходу до організації безперервної педагогічної практики студентів;
- створення в навчальному закладі культурно-розвивального мовленнєвого середовища, що сприяє формуванню в студентів професійно-мовленнєвої відповідальності.

Водночас вищезгадані дослідники [1; 2; 6; 7; 9; 10] в такому плані розглядають названі умови.

Перша умова передбачає необхідність використання методу педагогічного моделювання для визначення структури, змісту та організації процесу формування професійно-мовленнєвої культури майбутнього фахівця із фізичного виховання та спорту в умовах навчання у ВНЗ.

Модель (від фр. *Modele* – зразок) – дослідження процесів і явищ за допомогою їх реальних (фізичних) або ідеальних моделей. Під моделлю при цьому розуміється система об'єктів або знаків, що відтворює деякі суттєві властивості системи-оригіналу. Приватні показники, які входять до її складу, розглядаються як модельні характеристики.

Основні проблеми моделювання педагогічних процесів знайшли відображення в наукових дослідженнях Ю. В. Васькова, О. В. Винославської, Н. Ф. Тализіна, Л. В. Серман та ін.

Побудова моделі дає можливість розглядати цей процес як систему, тобто єдність закономірно розміщених, взаємозалежних компонентів. Метод педагогічного моделювання дає змогу уточнити сутність досліджуваного феномену, особливості функціонування, характер взаємодії складових компонентів. Це уможливує характеристику певних умов, які, як правило, існують у вищих навчальних закладах фізкультурного профілю й певною мірою впливають на формування професійно-мовленнєвої культури майбутніх фахівців із фізичної культури та спорту в умовах навчання. Тому педагогічна модель, розроблена нами, має бути одним із підходів до мобілізації цих умов для ефективної мовленнєвої підготовки майбутніх фахівців із фізичного виховання та спорту. Ця проблема недостатньо вивчена та вимагає більш глибокого дослідження.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. У дослідженні розроблено й теоретично обґрунтовано модель процесу формування професійно-мовленнєвої культури фахівця з фізичної культури та спорту в умовах вузівського навчання (рис. 1).

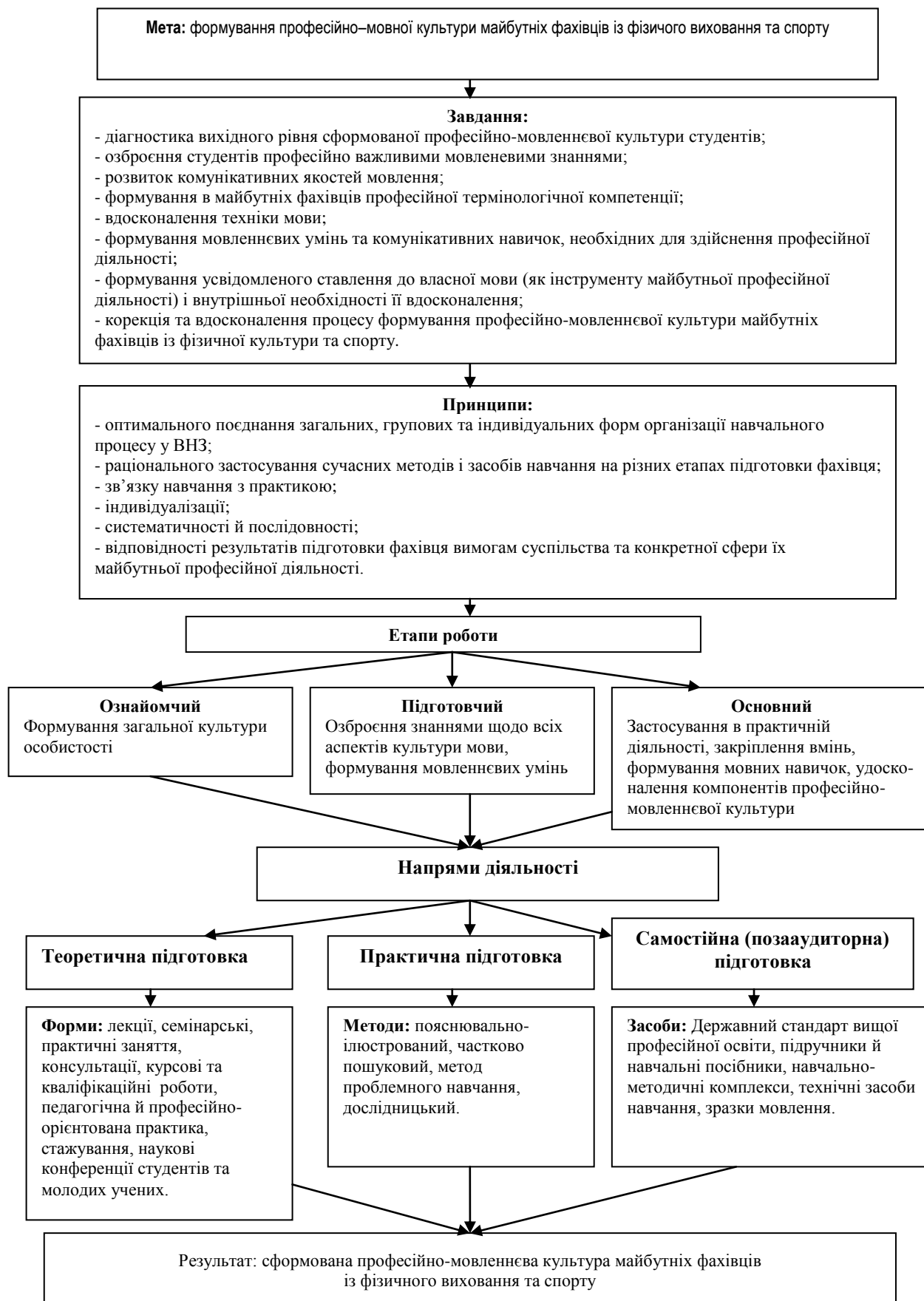

Рис.1. Модель формування професійно-мовленнєвої культури майбутніх фахівців із фізичного виховання та спорту

У її структуру входять такі взаємопов'язані компоненти: мета, завдання, принципи, етапи роботи, напрями діяльності, форми, методи й засоби, суб'єкти управління, критерії оцінки та результат.

Основа моделі формування професійно-мовленнєвої культури майбутнього фахівця з фізичного виховання та спорту – це мета, тобто предмет прагнення, того, що потрібно здійснити [1; 7].

Мета – основний компонент, що систематизує цю модель. Вона полягає у формуванні професійно-мовленнєвої культури майбутніх фахівців із фізичного виховання й спорту в умовах навчання у ВНЗ.

Для досягнення поставленої мети потрібно розв'язати певні завдання, які можуть бути представлені як проблеми, що вимагають дослідження й дозволу, або приватні цілі, які відображають послідовні етапи досягнення мети.

До них віднесемо такі завдання:

- вивчення та аналіз особливостей формування професійно-мовленнєвої культури майбутніх фахівців в умовах навчання в педагогічних і фізкультурних ВНЗ;
- діагностика вихідного рівня сформованості професійно-мовленнєвої культури студентів фізкультурного ВНЗ;
- озброєння студентів професійно важливими мовленнєвими знаннями;
- розвиток комунікативних якостей мовлення студентів;
- формування в майбутніх фахівців термінологічної компетенції;
- удосконалення техніки мови;
- формування мовленнєвих умінь та комунікативних навичок, необхідних для здійснення професійної діяльності;
- формування в студентів усвідомленого ставлення до власної мови як інструменту професійної діяльності.

У запропонованій моделі як вихідні положення використано такі принципи:

- оптимальне поєднання загальних, групових та індивідуальних форм організації навчального процесу у ВНЗ;
- відповідність результатів підготовки фахівця вимогам, що висувуються суспільством у процесі модернізації освіти, і конкретної сфери їхньої майбутньої професійної діяльності;
- індивідуалізації;
- систематичності та послідовності;
- зв'язок навчання з практикою.

Формування професійно-мовленнєвої культури майбутнього фахівця з фізичного виховання та спорту є однією з важливих складових частин усієї системи професійної підготовки, а тому триває весь період навчання у ВНЗ. Тривалість, складність і багатоплановість цього процесу, а також ускладнення від курсу до курсу професійно важливої інформації, способів і форм її презентації дали змогу виділити певні етапи цього процесу в логіці “базова культура особистості”, “загальна мовна культура”, “професійно-мовна культура”.

1. Ознайомчий етап. Неоднорідність складу студентів першого курсу за рівнем мовної підготовки, інтелектуальним потенціалом, обсягом словникового запасу обумовлює необхідність формування базової культури особистості студентів.

Таке завдання повинно розв'язуватися в межах дисциплін гуманітарного циклу, таких як філософія, іноземна мова, історія, українська мова, педагогіка, тому що розвиток мовленнєвої культури, “відносно будь-якої категорії учнів пов'язаний із вихованням духовності на лінгвістичному матеріалі за допомогою мови як національно-культурної єдності”. У рамках цього етапу в завдання педагогів входить формування світогляду студентів, уявлень про роль і діяльність людини в суспільстві в різні історичні періоди, ролі мовленнєвих здібностей в організації діяльності, а також формування правильного розуміння педагогічної спрямованості їхньої майбутньої професійної діяльності, її значення у формуванні потреби здорового способу життя й занять фізичними вправами, що вимагає відповідної мовленнєвої підготовки.

Формуванню такого розуміння майбутньої професійної діяльності мають сприяти також дисципліни спеціалізації та курс “Вступ до спеціальності”, на яких студенти ознайомляться з основами професійної діяльності фахівців із фізичного виховання та спорту, базовими поняттями цієї галузі знань, її специфікою, особливостями різних форм проведення навчальних занять і підготовки до них, навчатися прийомів аудіювання, фіксування лекційного матеріалу, конспектування навчально-наукової інформації. Освоєння цих видів навчальної діяльності допоможе студенту швидше адаптуватися до умов навчального процесу фізкультурного ВНЗ.

2. Підготовчий етап. На цьому етапі формується загальна мовленнєва культура майбутніх фахівців із фізичного виховання та спорту: формуються психолого-педагогічні знання, теоретичні знання з усіх аспектів культури мови; здійснюється методична підготовка, збагачується словниковий запас, у тому числі й за рахунок освоєння загальнонаукової, вузькоспеціальної лексики та термінології (психолого-педагогічної, лінгвістичної й спортивної), що сприяє підвищенню ерудиції й допомагає на більш високому рівні оволодіти спеціальними дисциплінами.

Найбільш важливу роль на цьому етапі відіграють спортивні дисципліни та курс “Педагогіка фізичного виховання” й “Психологія фізичного виховання”.

Програми цих курсів у фізкультурному ВНЗ відповідає вимогам вищої професійної освіти. Вона відображає основні аспекти культури мови – комунікативний, нормативний та етичний.

Студенти поглиблюють отримані в загальноосвітній школі знання про функції мови й системи функціональних стилів; про форми існування мови, що визначаються ритмічною організацією, способом оформлення, умовами й завданнями спілкування, типовим значенням, а також характером мовленнєвої діяльності учасників спілкування.

Вивчення системи комунікативних якостей мови деталізує уявлення про якість мови, допомагає сформувати власний мовний ідеал. При цьому важливо показати студентам, до яких результатів у професійно-мовленнєвої діяльності та спілкуванні фахівця приводить високий рівень розвитку та, навпаки, несформованість або відсутність тієї чи іншої комунікативної якості мови.

Нормативний аспект культури мови представлений сукупністю відомостей про значення терміна “мовна норма”, про різні підходи до його визначення, норми сучасної української літературної мови та її класифікації. Слід зауважити, що вивчення норм сучасної української літературної мови становить велику частину курсу української мови в загальноосвітній школі, а тому при вивченні спортивних дисциплін доцільніше, на нашу думку, сформувати в студента правильне розуміння механізму цього внутрішньомовного процесу: принципів, що лежать в основі твердження норми; ознак стабільності й рухливості норми, причин появи варіантів; механізму розвитку та зміни норми. Важливим при цьому є виховання в студентів потреби самостійного пошуку нормативних варіантів у відповідних словниках і довідниках.

Загальновизнано, що інформація, отримана в процесі подібної роботи з довідковою літературою, засвоюється й запам'ятовується краще, ніж, яка передана в готовому вигляді.

Етичний аспект культури мови пов'язаний із вивченням різних видів мовного етикету, у тому числі й національного, а також формул мовного етикету та особливостей їх уживання залежно від особистості адресата, стилю спілкування, ситуації й умов, у яких відбувається процес взаємодії.

На другому етапі інтегруються не тільки мовні та базові дисципліни, а й дисципліни психолого-педагогічного блоку, такі як педагогіка й психологія, теорія та методика фізичної культури, педагогіка фізичного виховання, спеціалізація.

3. Основний етап. На третьому етапі формується професійно-мовленнєва культура майбутнього фахівця з фізичного виховання та спорту. Особливу увагу тут приділяють інтеграції спеціальних дисциплін із предметами психолого-педагогічного циклу.

У зміст цього етапу входить вивчення психологічних основ фізичного виховання та спорту, поглиблення знань з основ науково-методичної діяльності, культури ділового спілкування, акмеології, економіки й менеджменту у фізичному вихованні та спорті.

Цей етап уключає застосування теоретичних знань, закріплення вмінь, подальше формування мовленнєвих навичок та розширення професійного лексикону в практичній діяльності студентів у період безперервної педагогічної практики: у загальноосвітній школі (у ролі вчителя фізичної культури), професійноорієнтованої практики в дитячо-юнацькій спортивній школі (у ролі тренера з виду спорту), практики за спеціальністю за місцем майбутньої роботи. Крім того, у зміст цього етапу входить проведення педагогічних досліджень, аналізу наукової літератури за темою кваліфікаційної роботи, а також оформлення результатів наукових досліджень.

Основний етап – це етап удосконалення всіх структурних компонентів професійно-мовленнєвої культури, узагальнення та систематизації професійно-мовленнєвих знань, удосконалення умінь і закріплення навичок їх практичного використання в професійній діяльності.

Отже, зміст роботи із формування професійно-мовленнєвої культури в умовах вузівського навчання включає три основних напрями – теоретичний, практичний і самостійну (позааудиторну) підготовку.

Теоретична підготовка передбачає озброєння студентів спеціальними знаннями, необхідними й достатніми для успішного здійснення професійної діяльності.

Професія фахівця сфери фізичної культури належить до сфери лінгвоінтенсивних, тому під час розв'язання професійних завдань важливе місце займають мовленнєві знання: знання функцій мови, особливостей функціональних стилів та їх різновидів, знання принципів побудови текстів різних жанрів, особливостей різних форм і типів мовлення, різноманітних засобів передачі інформації тощо.

Практична підготовка передбачає формування на основі отриманих знань професійно значущих умінь і навичок, необхідних у майбутній діяльності. Оскільки професійно-мовленнєва культура фахівця з фізичного виховання та спорту реалізується насамперед у педагогічній діяльності, у мовній взаємодії з учнями, колегами, то слід розглядати її практичний аспект як сукупність прийомів і способів мовленнєвої взаємодії в межах професійно значущих ситуацій.

Володіння цими прийомами є показником рівня професійної культури фахівця. Серед необхідних навичок і вмінь важливу роль відіграють ті, які реалізують професійно-мовленнєву культуру, показниками є: уміння й навички вербального та невербального спілкування; логіко-композиційні вміння; уміння підбирати мовні засоби, адекватні цілі, умови, адресата; володіння способами встановлення контакту й управління увагою аудиторії, доступного викладу інформації.

Особливо важливим у професійній діяльності фахівця з фізичного виховання та спорту є спілкування, в якому не лише реалізуються завдання передачі інформації, а й здійснюється організація взаємодії педагога з учнями, колегами, а також взаємини учнів у процесі спільної діяльності.

Із загально визнаних видів взаємодії для фахівця фізкультурно-спортивного профілю оптимальним є кооперація (співробітництво), яка сприяє організації спільної діяльності та досягнення позитивних результатів. Для встановлення ефективної співпраці фахівець повинен уміти оцінювати мовленнєву поведінку людини, використовувати прийоми аргументації, мати достатню техніку мови, сформовані комунікативні якості мови, уміти слухати співрозмовника, будувати діалог тощо.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, запропонована модель і виділені в ній компоненти професійно-мовленнєвої культури фахівця з фізичного виховання й спорту – це система практичних мовленнєвих умінь і навичок щодо створення професійно значущих типів висловлювань із метою ефективного розв'язання професійних завдань.

Список використаної літератури

1. Білокур В. С. Теоретико-методичне забезпечення фізичного виховання у вищих закладах освіти : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. наук. з фіз. виховання / В. С. Білокур. – Рівне, 2002. – 18 с.
2. Бірюк Л. Я. Формування комунікативної компетентності майбутнього вчителя початкових класів у процесі професійної підготовки (психолого-академічний аспект) : навч. посіб. / Бірюк Л. Я. – К. : Глухів : РВВ ГДПУ, 2008. – 210 с.
3. Васьков Ю. В. Комунікативна компетентність учителя / Юрій Васьков // Теорія та методика фізичного виховання. – 2006. – № 1. – С. 45.
4. Винославська О. В. Розвиток практичної компоненти комунікативної компетентності студентів технічного університету / О. Винославська, Н. Андрійченко // Практична психологія та соціальна робота. – 2004. – № 12. – С. 65–69.
5. Кан-Калик В. А. Педагогическая деятельность как творческий процесс / Кан-Калик В. А. – Грозный : Чечено-Ингушское книжное изд-во, 1976. – 286 с.
6. Мешко Г. М. Формування індивідуального стилю педагогічного спілкування у майбутніх учителів : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Г. М. Мешко. – Тернопіль, 1997. – 203 с.
7. Пасинок В. Г. Мовна підготовка студентів як загальнопедагогічна проблема : монографія / Пасинок В. Г. – Х. : Лівий берег, 1999. – 154 с.
8. Полторацька В. В. Формування комунікативної культури майбутнього вчителя в процесі його професійно-педагогічної підготовки : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.01 "Загальна педагогіка та історія педагогіки" / В. В. Полторацька. – Х., 1997. – 23 с.
9. Самсутіна Н. М. Формування комунікативної компетентності як умова фахової підготовки майбутніх учителів фізичної культури / Самсутіна Н. М. – Х., 2010.
10. Серман Л. В. Деякі питання формування комунікативних умінь майбутнього учителя фізичної культури. / Л. В. Серман // Наук. часоп. Нац. пед. ун-ту імені М. П. Драгоманова. Серія № 15. Науково-педагогічні проблеми фізичної культури / Фізична культура і спорт. – Вип. 8. – К. : 6 вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2010. – С. 37–40.

Анотації

Розкрито педагогічні умови формування професійно-мовленнєвої культури майбутніх фахівців із фізичного виховання та спорту в умовах навчання у ВНЗ. Показано, на прикладі яких дисциплін можна розширити та поглибити їх мовленнєву культуру.

Ключові слова: мовленнєва культура, педагогічні умови, модель формування, фахівець фізичного виховання та спорту.

Галина Кондрацкая. Педагогические условия формирования профессионально речевой культуры будущих специалистов по физическому воспитанию и спорту в условиях учебы в вузе. Раскрыты педагогические условия формирования профессионально-речевой культуры будущих специалистов по физическому воспитанию и спорту в условиях учёбы в вузе. Показано, на примере каких дисциплин можно расширить и углубить их речевую культуру.

Ключевые слова: речевая культура, педагогические условия, модель формирования, специалист по физическому воспитанию и спорту.

Galina Kondratska. Pedagogical Conditions of Professional Verbal Culture Formation of the Future Specialists in Physical Education and Sport in the Conditions of Higher Educational Establishment Education. The pedagogical conditions of professionally verbal culture formation of the future specialists in physical education and sport in the conditions of higher educational establishment education process have been researched. The model of professionally verbal culture formation of future specialists has been worked out. A task, principles, stages and aspects of work, directions and types of activity, forms, methods and facilities, evaluation criteria have been defined. The example of disciplines is shown as a possible discipline to extend and deepen the verbal culture of specialist of physical education and sport.

Keywords: verbal culture, pedagogical conditions, forming model, specialist of physical education and sport.